

Соломонюк Олександр Ярославович,
аспірант кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА СУДОВОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Дослідження проблематики судової правотворчості та активності суддів у сфері правотворчості періодично перебувало в колі наукової уваги як учених-правників, так і юристів-практиків. На жаль, унаслідок історичних подій і подальшого розвитку Української держави на початку ХХ ст. повноцінне усвідомлення потенціалу судової правотворчості не відбулося. Певні прояви судової правотворчості в період існування СРСР маскувалися через дослідження проблем права та аналогії законодавства, а також під кутом ролі керівних роз'яснень вищих судових інстанцій. Разом із тим юридична природа судової правотворчості, її значення і вплив на формування єдності судової практики в цілому залишався поза увагою вчених [1, с. 9]. Причому вітчизняні правознавці, що обстоюють феномен судової правотворчості, основні зусилля при його дослідженні зосереджують на понятті судового прецеденту як джерела права, особливостях його дії в сучасних правових системах і на міжнародному рівні, можливостях і перспективах використання в Україні, а також на аналізі інших різновидів вітчизняної судової практики – роз'яснень Пленуму Верховного Суду України щодо правильного застосування законодавства та їхньої природи, узагальнень судової практики судами касаційних інстанцій та ступені їхньої обов'язковості для судів нижчих інстанцій тощо. Не заперечуючи важливості та плідності таких досліджень, М.І. Козюбра цілком слушно зазначає, що участь судів у правотворчості не зводиться до названих форм, оскільки природа судової правотворчості глибша і багатогранніша [2, с. 39].

Судова правотворчість – це судові рішення, в яких шляхом тлумачення змінюється зміст законодавства, або встановлюється значення, яке законодавець ніколи не закладав при прийнятті нормативно-правових актів. У первісному значенні вживається як право, що встановлюється в судовому прецеденті або в судовому рішенні, або як право, що походить із судового рішення на відміну від нормативно-правових актів або адміністративної практики [3, с. 9]. У своєму розвитку судова правотворчість прислужилася меті безпосереднього захисту прав людини, коли судді при обґрунтуванні своїх рішень виходили не тільки з конституційних норм, а й з принципів справедливості, розумності, природного права, відповідності моральним критеріям, суспільної необхідності та цілей конституційно-правового регулювання в суспільстві [4, с. 92].

Наукові проблеми судової правотворчості в національній і зарубіжній літературі досліджуються для підвищення її ефективності та досягнення якості

результатів судової правотворчості. Незважаючи на відсутність офіційного визнання судової правотворчості джерелом права, факт її існування на рівні вищих судів підтримують низка вітчизняних і зарубіжних учених.

Вивчення проблематики судової правотворчості в науковій літературі істотно підвищується внаслідок того, що в національній і зарубіжній літературі до недавнього часу теоретико-правові звернення вчених до природи правосуддя не мали та не носили комплексного характеру, а безпосередньо судова правотворчість не так давно стала предметом уваги вітчизняних учених-юристів. На теперішній час в юридичній літературі відсутнє концептуально обґрунтоване та розкрите в юридичних категоріях розуміння співвідношення правосуддя та правотворчості. У фаховій літературі судова правотворчість базується на загальноєвропейських цінностях і тенденціях, тобто посилення ролі судових рішень у правових системах романо-германської правової сім'ї, до якої зазвичай відносять і Україну. Основною проблемою судової правотворчості в національній і зарубіжній науковій літературі є її ототожнення з іншими юридичними явищами і процесами як-то судова практика, судове тлумачення, судове правозастосування тощо.

Опрацьовуючи цю проблематику, варто зазначити, що судова правотворчість пов'язана з особливостями судової діяльності в різних правових системах (англо-американського та романо-германського типів). У правових системах англо-американської правової сім'ї, на відміну від континентальної, зазвичай відсутня чітка відмінність між правотворчою та правоінтерпретаційною діяльністю судових правотворчих органів. Ототожнення судової правотворчості у правових системах англо-американської та романо-германської правових сімей, може відбуватися лише за умови прецедентного виду судової правотворчості. До проблем судової правотворчості в юридичній літературі (вітчизняній і зарубіжній) також можна віднести і недостатнє осмислення юридичного процесу та юридичних процедур судової правотворчості. Юридичний процес і процедури проявляються в характерних особливостях процесуальної частини судової правотворчості, що включають у себе впорядкування процесу судової правотворчості. Ця проблема потребує наукової уваги та детального дослідження.

У сфері судової правотворчості науковці використовують і досліджують значну кількість різних видів джерел, які у свою чергу володіють різними можливостями дослідження. Інколи, виникають різні ситуації, коли для оцінки певного явища судової правотворчості складно або взагалі неможливо виокремити носіїв проблеми і відповідно починається досліджуватися та використовуватися значна кількість наукових, законодавчих та інших джерел. Зазвичай, коли такий носій конкретизований, складно отримати додаткову та більш якісну інформацію про проблему з наукового джерела. Таку інформацію можливо отримати лише від компетентних осіб (які мають право бути учасниками судової правотворчості, наприклад, експертів), які володіють значними і глибокими знаннями про об'єкт або предмет дослідження.

У науковій національній і зарубіжній літературі стосовно процедур судової правотворчої діяльності спостерігаються певні наукові проблеми, що

проявляються у процесуальних правилах (які встановлюють послідовність здійснення правотворчих дій), їх тривалості в часі (моменти їх початку та завершення), процесуальні правила судової правотворчості (які визначають послідовність вчинення дій судової правотворчості).

Проблеми дослідження судової правотворчості в науковій літературі полягають також у тому, що національну судову правотворчість, на відміну від міжнародної, можуть здійснювати лише вищі судові інстанції. Тому, щоб проаналізувати функціонування судової правотворчості необхідно досліджувати вищі судові інстанції (на відповідність судовій правотворчості).

Отже, ґрунтуючись на вихідному (базовому) судженні, що судова правотворчість – це іманентна властивість правосуддя у правовій державі, судова правотворчість потребує комплексного загальнотеоретичного дослідження в межах сучасної юридичної науки. Потенційними векторами наукового пошуку з цього приводу є, по-перше, опрацювання теоретико-методологічних та історико-правових основ дослідження судової правотворчості; по-друге, загальнотеоретична, зокрема структурно-функціональна, характеристика судової правотворчості; по-третє, визначення місця та ролі судової правотворчості в сучасних правових системах і перспектив її розвитку в Україні в контексті необхідності проведення справжньої реформи вітчизняного правосуддя та євроінтеграційними прагненнями Українського народу.

Список використаних джерел

1. Романюк Я. Судова правотворчість в умовах реформування правосуддя: постановка проблеми. *Право України*. 2016. № 10. С. 9–19.
2. Козюбра М. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя. *Право України*. 2016. № 10. С. 38–48.
3. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні : монографія. Київ : Реферат, 2007. 640 с.
4. Плавич В. П., Плавич С. В. Сучасна правотворчість: проблеми теорії і методології : монографія. Одеса : Астропринт, 2013. 276 с.